

doi: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.02.055>

УДК 336.143:336.144

А. В. Ватulyov

кандидат економічних наук, заслужений економіст України, керівник секретаріату
Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1335-7098>

К. В. Клименко

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу міжнародних фінансів
та фінансової безпеки НДФІ ДНУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна,
klymenko_kateryna@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8295-1333>

К. В. Кузнецов

кандидат наук з державного управління, заступник директора ДНУ "Інститут освітньої аналітики",
Київ, Україна

**УПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ
В СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ**

Анотація. У статті проаналізовано особливості впровадження гендерного підходу в систему управління державними фінансами, визначено основні шляхи подолання гендерних розривів відповідно до Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки та низки законодавчих і нормативно-правових актів, що регулюють гендерні питання в системі управління публічними фінансами. Акцентовано увагу на розгляді проекту "Гендерне бюджетування в Україні", головною метою якого є підвищення економічної ефективності й результативності видатків бюджету, що враховують потреби чоловіків і жінок та їх різних груп. Наголошено, що для підтримки гендерного підходу необхідні: розроблення пропозицій та рекомендацій до законодавчих і нормативно-правових актів, які регулюють бюджетні відносини щодо гендерно орієнтованого бюджетування; гендерний аналіз програм, фінансованих із державного та місцевих бюджетів; проведення консультацій з питань практичного впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес на державному та місцевому рівнях; застосування міжнародного досвіду у сфері впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі; здійснення інформаційно-просвітницьких заходів.

Ключові слова: гендерний підхід, управління державними фінансами, гендерно орієнтоване бюджетування, гендерний бюджетний аналіз, Стратегія реформування системи управління державними фінансами, проект "Гендерне бюджетування в Україні", бюджетна програма.

Рис. 2. Літ. 79.

Andrii Vatulyov

Ph. D. (Economics), Honored Economist of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1335-7098>

Kateryna Klymenko

Ph. D. (Economics), SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine,
klymenko_kateryna@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8295-1333>

Kostiantyn Kuznetsov

Ph. D. (Governance), Institute of Educational Analytics, Kyiv, Ukraine

**INTEGRATING GENDER APPROACH INTO THE PUBLIC FINANCE
MANAGEMENT SYSTEM**

© Ватulyov А. В., Клименко К. В., Кузнецов К. В., 2020

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the gender mainstreaming in the public financial management system, identifies the main ways to overcome the gender gaps in accordance with the Strategy for reforming the public financial management system for 2017-2020 and a number of legislative and regulatory acts that regulate gender issues in the public finance management system. The gender issues that exist in the domestic budgetary system and the necessity of introducing gender-oriented budgeting as a component of public finances are substantiated. Gender responsive budgeting is an internationally recognized tool that ensures the achievement of de-facto gender equality and contributes to the effectiveness of public funds allocation. The author focuses on the review of the project “Gender Budgeting in Ukraine” as the basis of the GRB, the main purpose of which is to enhance economic efficiency and effectiveness of budget expenditures that take into account the needs of men and women and their different groups. It is noted that in order to support the gender approach in the system of public finance management, it is necessary to develop proposals and recommendations for legislative and regulatory acts that regulate budgetary relations regarding the integration of the GRB; to conduct gender analysis of programs funded by state or local budgets, to prepare proposals and recommendations on gender mainstreaming in these programs; to conduct educational events, meetings and consultations on the practical implementation of a gender-oriented approach in the budget process at the state and local levels; to apply international experience in the implementation of a gender-oriented approach in the budget process; to implement outreach activities. The study also provides recommendations for further implementation of the GRB in the medium term, in particular the need to adopt amendments to the Budget Code of Ukraine and to adopt a new Strategy for the Development of Public Financial Management in the medium term.

Keywords: gender approach, public finance management, gender-oriented budgeting, gender budget analysis, Strategy for reforming the public finance management system for 2017-2020, project “Gender Budgeting in Ukraine”, budget program.

JEL classification: H61, H69, J15.

А. В. Ватулев

кандидат экономических наук, заслуженный экономист Украины, руководитель секретариата Комитета Верховной Рады Украины по вопросам бюджета, Киев, Украина

К. В. Клименко

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела международных финансов и финансовой безопасности НИФИ ГУНУ “Академия финансового управления”, Киев, Украина

К. В. Кузнецов

кандидат наук по государственному управлению, заместитель директора ГНУ “Институт образовательной аналитики”, Киев, Украина

ВНЕДРЕНИЕ ГЕНДЕРНОГО ПОДХОДА В СИСТЕМУ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ

Аннотация. В статье проанализированы особенности внедрения гендерного подхода в систему управления государственными финансами, определены основные пути преодоления гендерных разрывов в соответствии со Стратегией реформирования системы управления государственными финансами на 2017–2020 годы и ряд законодательных и нормативно-правовых актов, регулирующих гендерные вопросы в системе управления публичными финансами. Акцентируется внимание на рассмотрении проекта “Гендерное бюджетирование в Украине”, главной целью которого является повышение экономической эффективности и результативности расходов бюджета, учитывающих потребности мужчин и женщин и их различных групп. Отмечено, что для поддержки гендерного подхода необходимы: разработка

предложений и рекомендаций к законодательным и нормативно-правовым актам, регулирующим бюджетные отношения по гендерно ориентированному бюджетированию; гендерный анализ программ, финансируемых из государственного и местных бюджетов; проведение консультаций по вопросам практического внедрения гендерно ориентированного подхода в бюджетный процесс на государственном и местном уровнях; применение международного опыта в сфере внедрения гендерно ориентированного подхода в бюджетном процессе; осуществление информационно-просветительских мероприятий.

Ключевые слова: гендерный подход, управление государственными финансами, гендерно ориентированное бюджетирование, гендерный бюджетный анализ, Стратегия реформирования системы управления государственными финансами, проект “Гендерное бюджетирование в Украине”, бюджетная программа.

Політика гендерної рівності є важливим системоутворюючим чинником глобального розвитку. Право на гендерну рівність належить до фундаментальних прав людини, адже Загальна декларація прав людини проголошує: “Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах” (ст. 1); “Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища” (ст. 2) [1]. Уряди більшості держав взяли на себе зобов’язання щодо досягнення цілей гендерної рівності в державній політиці. Формування гендерної політики спирається на систему соціальних відносин між жінками та чоловіками, яка визначає їхні соціальні ролі в суспільстві. Елементи цієї політики можуть постійно переглядатися та змінюватися. Упровадження гендерних аспектів у законодавство України – це питання соціальної справедливості, вирішення якого необхідне для забезпечення рівноправного та стійкого людського розвитку.

Відповідно до ст. 24 Конституції України, “рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров’я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям” [2].

Зазначені положення Конституції конкретизовано в Законі України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 08.09.2005 № 2866-IV (із змінами), де наведено таке визначення гендерної рівності: “рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства” [3, ст. 1]. Згідно зі ст. 4 закону, “чинне законодавство підлягає гендерно-правовій експертизі. ... Розроблення проектів нормативно-правових актів здійснюється з обов’язковим урахуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” [3].

Постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 № 273 (зі змінами) затверджено Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року [4]. Гендерний підхід має стати складовою й системи управління державними фінансами, що передбачено розпорядженнями Кабінету Міністрів України “Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки” від 08.02.2017 № 142-р та “Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки” від 24.05.2017 № 415-р. [5; 6]. На виконання зазначених розпоряджень Міністерство фінансів України затвердило Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі [7].

Вчені Державної навчально-наукової установи “Академія фінансового управління” брали безпосередню участь у розробленні Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки [8, с. 4]. Це стало можливим завдяки результатам науково-дослідних робіт, виконаних та опублікованих протягом попередніх років, їх упровадженню в діяльність Міністерства фінансів України [9–20]. В Україні проблематика гендерного підходу в управлінні державними фінансами висвітлювалася в роботах В. П. Биховченко [21], О. В. Голинської [22], В. П. Горина [23], Т. Е. Городецької [24], І. О. Гриця [25], Г. В. Даудової та Т. Д. Таукешевої [26], А. М. Ковальчук [27], Т. А. Коляди [28], Н. М. Корнієнко та Ю. В. Остріщенко [29], А. Р. Наливайко [30], В. І. Рошило [31], Г. М. Терещенко й О. С. Чернюк [32], Т. Г. Фесенко і Г. Г. Фесенко [33] та ін.

Варто зауважити, що гендерний підхід у бюджетній політиці був запроваджений урядом Австралії ще у 80-ті роки минулого століття [34] та послідовно втілювався в щорічних бюджетах, у т. ч. бюджеті 2019/2020 рр. [35]. Саме австралійським вченим належить пріоритет у започаткуванні та розвитку відповідної дослідницької програми. Ідеться насамперед про роботи Р. Шерп та Р. Брумхілла [36–40]. Істотним також є внесок у дослідження зазначеної проблематики Д. Бадлендер, Д. Елсон, Г. Хьюїтт [41–43] та ін.

Розподіл державних фінансових ресурсів через гендерно орієнтовані механізми допоможе суттєво підвищити ефективність бюджетної системи та збільшить прозорість виконання бюджетних програм. Гендерно орієнтований підхід (далі – ГОП) у бюджетному процесі передбачає врахування відповідних аспектів на всіх його стадіях та висвітлення в підготовлених документах цілеспрямованості на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків (гендерної рівності). Остання позитивно впливає на певні галузі та національну економіку в цілому. Так, за дослідженнями Міжнародної організації з праці (МОП), підвищення зайнятості жінок до рівня чоловіків сприятиме збільшенню ВВП (зокрема на 34 % в Єгипті, на 12 % в ОАЄ, на 10 % у Південній Африці та на 9 % в Японії), з урахуванням імовірних втрат у загальноекономічній продуктивності праці через долучення нових працівників до робочої сили [44].

У моніторинговому звіті Міжнародного валютного фонду (МВФ) і Світового банку (СБ) доведено, що гендерна рівність допомагає досягненню цілей у галузі розвитку. Також наголошується, що розширення можливостей жінок відіграє центральну роль у цьому процесі та вимагає перетворення завдання досягнення гендерної рівності на загально визнану мету, котра потребує технічної кваліфікації та фінансування [45]. У доповіді МВФ 2013 р. акцентується увага на оцінюванні втрат ВВП на одну особу внаслідок гендерної диференціації ринку праці, Фонд підкреслює принципову вагу порушених питань для макроекономіки [46].

Р. Шерп визначає гендерно орієнтоване бюджетування (далі – ГОБ) як синергетичну сукупність різних систематизованих інструментів, механізмів та інституцій, об'єднаних із метою запровадження гендерного підходу в управління як один з обов'язкових принципів національної економіки. Це поняття широко використовується міжнародними фінансовими організаціями (далі – МФО) і є концептуальним підходом, що акцентує увагу на людському капіталі у процесі формування і виконання державного бюджету. Такий підхід доповнює інші процеси реформування та вдосконалення бюджетної сфери, здійснювані урядами багатьох країн світу [47].

У Методичних рекомендаціях щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі передбачено врахування головними розпорядниками бюджетних коштів та іншими учасниками бюджетного процесу гендерних аспектів у процесі планування, виконання та звітування про виконання бюджетних програм. Було визнано, що ГОБ є суттєвою системною зміною для держави і має бути частиною бюджетного процесу [7]. Таким чином, новий підхід включатиме аналіз ефективності публічних послуг, що надаються за бюджетними програмами.

Директор проекту з ГОБ-рівності в Україні К. Шмітц вважає гендерне бюджетування “головною віхою” для України. Так, шведська консультантка зазначила, що понад 2000 українських державних службовців пройшли навчання з питань гендерного бюджетування та проаналізували понад 110 національних і місцевих програм із метою впровадження в практику в Україні [48]. Це є гарним індикатором упровадження ГОБ та позиціонування його ролі у сфері державних фінансів.

На думку Е. Лубані, керівника регіональних проектів ООН у Південно-Східній Європі, прийняття законодавства щодо бюджету з урахуванням гендерних питань є надзвичайно важливим і гендерна рівність має бути віднесена до пріоритетів фінансування бюджету; також наголошується на впровадженні ГОП у бюджетне законодавство та систему реформування управління державними фінансами [48].

ГОБ – це інструмент, спрямований на інтеграцію гендерної політики в бюджетний процес, який слід розглядати як впливовий елемент управлінської діяльності, пов'язаний із розробленням бюджетів різних рівнів, що надає важливу інформацію фахівцям, котрі приймають рішення щодо розподілу бюджетних коштів [49].

Водночас, попри вагомі здобутки згаданих науковців та практиків, окреслена проблематика висвітлена недостатньо, що зумовлює актуальність пропонованого дослідження в сучасних реаліях.

Мета статті – аналіз упровадження гендерного підходу в систему управління державними фінансами, надання рекомендацій щодо подальшої його імплементації на середньостроковий період.

У рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку, на якому прийнято Порядок денний розвитку після 2015 року. Підсумковим документом Саміту “Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року” на засадах принципу “Нікого не залишити осторонь” було затверджено 17 Цілей сталого розвитку та 169 завдань, зокрема ціль 5 “Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток” [50]. Акцентувати увагу варто саме на пп. 5.5 та 5.a, адже саме в них вказано на забезпечення участі жінок і рівні можливості для лідерства на всіх рівнях прийняття рішень у політичному, економічному та суспільному житті й проведення відповідних реформ із метою надання жінкам рівних прав на економічні ресурси, а також доступу до володіння і розпорядження землею та іншими формами власності, фінансових послуг, успадкованого майна й природних ресурсів відповідно до національних законів [50].

У країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) гендерна рівність забезпечується через створення системи законодавчої бази та механізмів її дотримання. Утверджуючи принцип рівних можливостей, ЄС головну увагу зосередив на новій гендерній концепції: перехід від принципу однакового ставлення, що передбачає рівні права і можливості для всіх громадян, до стратегії позитивної дії. Вона передбачає зміщення акцентів із забезпечення рівних можливостей на формування соціальних умов, які сприяли б утвердженню фактичної гендерної рівності. Питання останньої та протидії дискримінації залишаються на порядку денному ЄС. Рівність жінок і чоловіків є однією з основних цінностей Євросоюзу і політики Східного партнерства.

ЄС заохочує гендерну рівність через законодавство, моніторинг, політичне керівництво, просвітницьку діяльність, підтримку проектів. У Плані дій щодо забезпечення гендерної рівності [51] наголошено на необхідності зміни інституційної культури і важливості систематичного використання гендерного аналізу для досягнення рівності, розширення прав і можливостей.

У Брюсселі в листопаді 2017 р. представлено текст Спільної декларації за результатами саміту Східного партнерства (сильніші разом), де констатуються прихильність просуванню рівності між чоловіками і жінками та сприяння розширенню можливостей жінок, а також акцентується увага на “важливості побудови активного суспільства та забезпечення гендерної рівності для вивільнення повного економічного і соціального потенціалу всього суспільства, прискорення економічного розвитку і зміцнення соціальної згуртованості” [52, п. 5]. Текст декларації базується на загальному робочому документі “Східне партнерство – 20 результатів до 2020 р., зосереджуючись

на ключових пріоритетах і відчутних результатах” (оновлено в червні 2017 р.). У цьому документі, який чітко окреслює основні вектори розвитку країн Східного партнерства, проблематика гендерної рівності не винесена окремою підциллю чи ціллю, а є наскрізною основною метою, що само по собі підкреслює роль інтеграції та синергетики ГОП у визначених ним сферах. Наголошено на гендерному аналізі політик: наявність антидискримінаційного законодавства та регулюючих нормативно-правових актів; забезпечення можливостей для жінок у рамках конкурсів ЄС (наприклад, у грантах/конкурсах МФО); подолання гендерного розриву в доступі до фінансових ресурсів (грошових коштів та їх еквівалентів) [53].

В Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у ст. 420 (глава 21) зазначено, що угода спрямована на досягнення цілей, серед яких: забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для жінок і чоловіків у сфері зайнятості, освіти, підготовки, економіки і суспільства та прийняття рішень. Крім того, зазначено ряд директив щодо гендерної рівності. Остання згадується й у ст. 419 (глава 21) “Співпраця в галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей” [54].

У МФО підкреслюють, що гендерна рівність – необхідна передумова для забезпечення стабільного розвитку та боротьби з бідністю і необхідно докласти зусиль для скорочення гендерної нерівності шляхом надання допомоги й кредитних коштів на розвиток та перехід до нової гендерної моделі. До висновку щодо негативного впливу на жінок ліберальної економічної політики дійшли фахівці групи СБ. Водночас гендерна політика Банку не поширюється на Міжнародну фінансову корпорацію (далі – МФК), яка не має власної гендерної стратегії, але бере участь у Плані заходів СБ з усунення гендерної нерівності. Тому цей сегмент досліджуваної групи є винятком, адже реалізує власні проекти (про них ітиметься далі). Дослідження групи МФО (The World Bank External Gender Consultative Group) [55, с. 13–14] вказує, що зайнятість і система соціального захисту мають гендерні диспропорції, неврахування яких призводить до соціальної напруженості в державі. Усвідомлюючи цей факт, консультативна група СБ ухвалила рішення про підготовку Економічної доповіді з гендерних питань та розроблення Стратегії гендерного сектору СБ [56] і проведення моніторингу експертних оцінок плану [57]. Перший щорічний звіт, представлений у 2012 р. [58], був присвячений гендерним проблемам, і гендерна рівність розглядалась у будь-якій сфері (зокрема у фінансово-економічному блоці питань) як пріоритет розвитку кожної держави. Наприкінці 2015 р. було презентовано Стратегію “Гендерна рівність, скорочення бідності та інклюзивне зростання 2016–2023” [59], що є документом практичної спрямованості з додатковим акцентом на досягненні покрокових результативних рішень для держав, які мають гендерні розриви. Щодо МФК, то вона втілила низку ініціатив, а саме: “Жінки в бізнесі” (WIN) (раніше – “Ринки гендерного підприємництва” (GEM)), “Розвиток приватного сектору в гендерному розрізі”. Метою ініціативи “Жінки в бізнесі” є винесення гендерних питань на всі рівні роботи

МФК та усунення нерівності, щоб створити ефективне бізнес-середовище. Також МФК надає фінансову підтримку та консультативні послуги з метою: розширення доступу до фінансування для жінок-підприємців; усунення гендерних бар'єрів у бізнес-середовищі; підвищення стабільності проектів. Ці проекти охоплюють як макрорівень розвитку бізнесу, так і конкретні управлінські аспекти на рівні держави [60].

Європейський банк реконструкції та розвитку прийняв Стратегію сприяння рівності статей на 2016–2020 рр. [61], яка стала однією з ініціатив, що має на меті зупинити нерівність і несправедливість. Стратегія вимагає використовувати в діяльності Банку підходи, які сприяють побудові економіки на принципах рівності та сталості.

Уперше підхід до гендерного розподілу бюджету було застосовано ще в 1984 р. в Австралії. Тоді він передбачав переструктурування державних доходів і витрат, його вектор був націлений не на збільшення коштів, а на перегляд наявних фінансових ресурсів [42]. У ряді країн вже досягнуто істотніших успіхів із питань урахування гендерних аспектів у бюджетному процесі. Закон Бельгії про врахування гендерної проблематики передбачає обов'язок федеральних відомств використовувати практики ГОБ. Федеральні державні служби повинні докласти гендерну довідку до своїх зауважень до бюджету, яка є інструментом для проведення гендерного аналізу. В Австрії у 2008 р. внесено поправки до федеральної Конституції, які закріплюють обов'язок органів державної влади всіх рівнів забезпечувати гендерну рівність у бюджетному управлінні. Законодавством Іспанії встановлено вимоги до гендерного аналізу кожної програми витрат у бюджеті з метою оцінки регулюючого впливу. Міністерством фінансів Норвегії розроблено посібник для всіх міністерств із питань урахування гендерних аспектів під час аналізу бюджетів органів виконавчої влади. З 2000 р. ГОБ почали вводити в Індонезії: зокрема, видано президентський указ, окремі ініціативи прийнято на регіональному рівні [62]. У Шотландії запроваджено фінансовий звіт, що окреслює питання рівності між жінками та чоловіками, де акцентовано увагу на впливі політичних реформ і формування державних видатків та доходів на гендерну рівність у країні [63].

На 1 січня 2019 р. 17 країн ОЕСР запровадили гендерне бюджетування (у 2016 р. – 12), зокрема Австрія, Бельгія, Канада, Чилі, Фінляндія, Німеччина, Ісландія, Ірландія, Ізраїль, Італія, Японія, Корея, Мексика, Норвегія, Португалія, Іспанія та Швеція. Франція і Туреччина планують найближчим часом також імплементувати ГОП у бюджетування [64].

Наша держава теж має певні досягнення у прийнятті базових, стратегічно виважених документів для посилення політики гендерної рівності в країні на основі міжнародної практики.

Так, гендерні питання було включено в пріоритетний план дій уряду на 2018 р. та прийнято Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року [4]. Уперше з моменту ратифікації Україною Конвенції 1981 р. розроблено й затверджено

Національний план дій щодо виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в період до 2021 р. [65]. Проведено оцінку та ухвалено оновлений Національний план дій щодо виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2020 року [66].

До компетенції віце-прем’єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції належать завдання щодо впровадження гендерної рівності. Введено посаду урядового уповноваженого з питань гендерної політики та створено її структурний апарат. З’явилася практика заснування в міністерствах (наприклад, у Міністерстві внутрішніх справ) окремого сектору з питань забезпечення гендерної рівності, мережі контактних осіб усередині різних департаментів міністерства чи відомства [67]. Утім, на рівні деяких міністерств, регіонів, об’єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) людські й фінансові ресурси реалізації гендерної політики залишаються доволі обмеженими, а проваджувана діяльність не має наскрізного та всеосяжного характеру.

Питання гендерної рівності та недискримінації передбачено в цілі реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 рр. [68]. Так, одним із її завдань є підвищення обізнаності широких верств населення про європейські цінності та стандарти верховенства права і поваги до прав людини й основних свобод, забезпечення гендерної рівності та подолання дискримінації у всіх її формах і проявах.

Дослідження гендерних аспектів у сфері державних фінансів ініціювало Міністерство фінансів України, яке підкреслило важливість цієї проблематики для нашої країни.

У Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки [5] наголошено, що інтеграція ГОП у бюджетний процес забезпечить підвищення ефективності та якості наданих державних послуг з урахуванням потреб соціальних груп, у т. ч. за гендерною ознакою, дасть змогу посилити підзвітність розпорядників бюджетних коштів і прозорість бюджету. Коло проблематики окреслено в завданні 3 Стратегії: оптимізація бюджетних програм, напрямів використання бюджетних коштів та їх результативних показників відбуватиметься на основі стратегічних цілей головних розпорядників бюджетних коштів та видів державних послуг. Система результативних показників надалі удосконалюватиметься для чіткого відображення рівня досягнення стратегічних цілей та користі для отримувачів державних послуг, зокрема шляхом запровадження ГОП. Ці процеси відбуватимуться узгоджено з розвитком стратегічного планування та посиленням відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів у бюджетному процесі. У плані заходів з реалізації Стратегії це завдання конкретизовано в пунктах 7 “Оптимізація бюджетних програм та посилення їх відповідності стратегічним цілям” (пп. 7.11: удосконалення системи ре-

зультативних показників для чіткого відображення рівня досягнення стратегічних цілей та задоволення потреб отримувачів державних послуг, у т. ч. шляхом запровадження гендерного підходу) та 12 “Запровадження середньострокового бюджетного планування та удосконалення програмно-цільового методу на місцевому рівні” (пп. 12.3: оптимізація типових переліків бюджетних програм місцевих бюджетів та удосконалення системи результативних показників, зокрема шляхом запровадження гендерного підходу) [6].

Якщо розглядати управління державними фінансами через гендерний аспект та крізь призму Закону України “Про державну службу” від 10.12.2015 № 889-VIII, зокрема акцентуючи увагу на категорії А, то можна зазначити, що посаду головного розпорядника бюджетних коштів, починаючи з 24 серпня 1991 р. та до 7 березня 2020 р., в Україні, обіймали 19 міністрів фінансів, серед яких було лише 2 жінки (2 грудня 2014 р. – 14 квітня 2015 р. та з 8 червня 2018 р.). Щодо органів виконавчої влади, то у Верховній Раді IX скликання 86 депутаток, або близько 20 %. Зауважимо, що в парламенті попереднього скликання було 53 жінки, або 12,5 %, а I скликання – лише 3,5 %. З 14 листопада 1990 р. посаду Прем’єр-міністра України обіймало 16 осіб, з них лише одна жінка, проте двічі – у 2005, 2007 р. Таким чином, у секторі управління державними фінансами на вищому рівні спостерігається високий рівень гендерної нерівності. З огляду на викладене, очевидною є потреба в якнайшвидшому формуванні в Україні оновленої ідеології та розробленні відповідних напрямів реформування з урахування ГОП. У середньому в країнах ОЕСР жінки зараз займають 29 % депутатських місць та 28 % міністерських посад. До лідерів за гендерною рівністю належать Латвія, де кількість жінок, обраних на державні посади, становить 31 %, та Франція, де 40 % парламентаріїв – жінки. Аналогічний прогрес спостерігається в Ірландії, Італії, Мексиці та Іспанії, де дві третини міністерських посад в останньому уряді обіймають жінки [69]. Економіка будь-якої країни не здатна цілком реалізувати свій потенціал чи подолати виклики XXI ст. без повної та рівної участі жінок і чоловіків, тоді як аналіз показників заробітної плати свідчить про суттєву нерівність між ними. Так, середня заробітна плата жінок становить 86 % заробітної плати чоловіків у державному секторі порівняно із 76 % у формальному приватному секторі [70]. Звичайно, всі ці середні значення “маскують” важливі розбіжності між країнами-учасницями.

Практичними кроками з реалізації гендерного підходу є формування щорічних планів заходів з упровадження та застосування ГОБ у бюджетному процесі, координація дій розпорядниками бюджетних коштів, підприємствами, установами, організаціями, що залучаються до проведення аналізу тощо. Ідеться про низку заходів, включаючи наукові дослідження, аналіз, спостереження, моніторинг, навчання, інформування й консультування громадськості, а також аналіз і розроблення політики та стратегій.

На рис. 1 наведено схему впровадження ГОП у систему управління державними фінансами. За його результатами можна суттєво зменшити гендерні розриви, усунути дискримінацію, забезпечити потреби та задоволь-

нити інтереси жінок і чоловіків. Кінцева мета ГОП полягає у сприянні досягненню та поліпшенню економічних результатів, підвищенню якості управління державними фінансами, зростанню економічної ефективності та результативності використання ресурсів держбюджету, покращанню розподілу коштів, збільшенню транспарентності бюджетів (як на центральному, так і на місцевому рівнях, що особливо актуально в умовах децентралізації влади та проведення в Україні місцевих виборів у 2020 р.), а зрештою – у створенні більш справедливого і рівноправного суспільства та усуненні гендерних розривів.

Саме Міністерство фінансів України очолило процес упровадження ГОП у управління державними фінансами та стало головним бенефіціаром проекту “Гендерне бюджетування в Україні” (далі – Проект), що реалізується з 2013 р. за підтримки Шведського агентства з питань міжнародної співпраці та розвитку (Sida) [71]. На сьогодні це найбільший проект у світі з упровадження ГОП у бюджетному процесі, метою якого є підвищення економічної ефективності й результативності видатків бюджету, що враховують потреби чоловіків і жінок та різних їх груп. Системний підхід до застосування ГОБ на державному й місцевому рівнях поєднує фінансовий та соціальний аспекти бюджету, а також сприяє скороченню гендерних розривів. Основні результати Проекту в розрізі прийняття відповідних актів Міністерства фінансів України представлено на рис. 2.

У ході реалізації заходів Проекту розроблено пропозиції та рекомендації до законодавчих і нормативно-правових актів, що регулюють бюджетні відносини стосовно інтеграції ГОБ; проведено гендерний аналіз програм, фінансованих із державного або місцевих бюджетів, підготовлено низку рекомендацій щодо врахування гендерних аспектів; організовано навчальні заходи з питань практичного впровадження ГОП у бюджетному процесі на державному та місцевому рівнях; застосовано здобутки світової практики у сфері впровадження гендерного підходу; здійснено інформаційно-просвітницькі та консультативні заходи тощо.

Упродовж 2015–2019 рр. в Україні (за винятком ОРДЛО – Луганської і Донецької областей, адже в них інший формат співпраці) [72] створено за розпорядженням голів обласних державних адміністрацій робочі групи, які здійснюють заходи щодо впровадження ГОБ у регіонах: проводять гендерний аналіз програм (цільових, бюджетних), фінансованих за рахунок коштів місцевих бюджетів; за результатами аналізу розробляють рекомендації і пропозиції щодо врахування гендерних аспектів у нормативно-правових актах, які регулюють відносини у відповідних галузях, програмах, статистичній та адміністративній звітності й документах, що використовуються в бюджетному процесі.

Урахування цих рекомендацій дасть змогу визначити вплив гендеру, а також виміряти вплив наведених заходів на скорочення гендерних розривів в Україні.

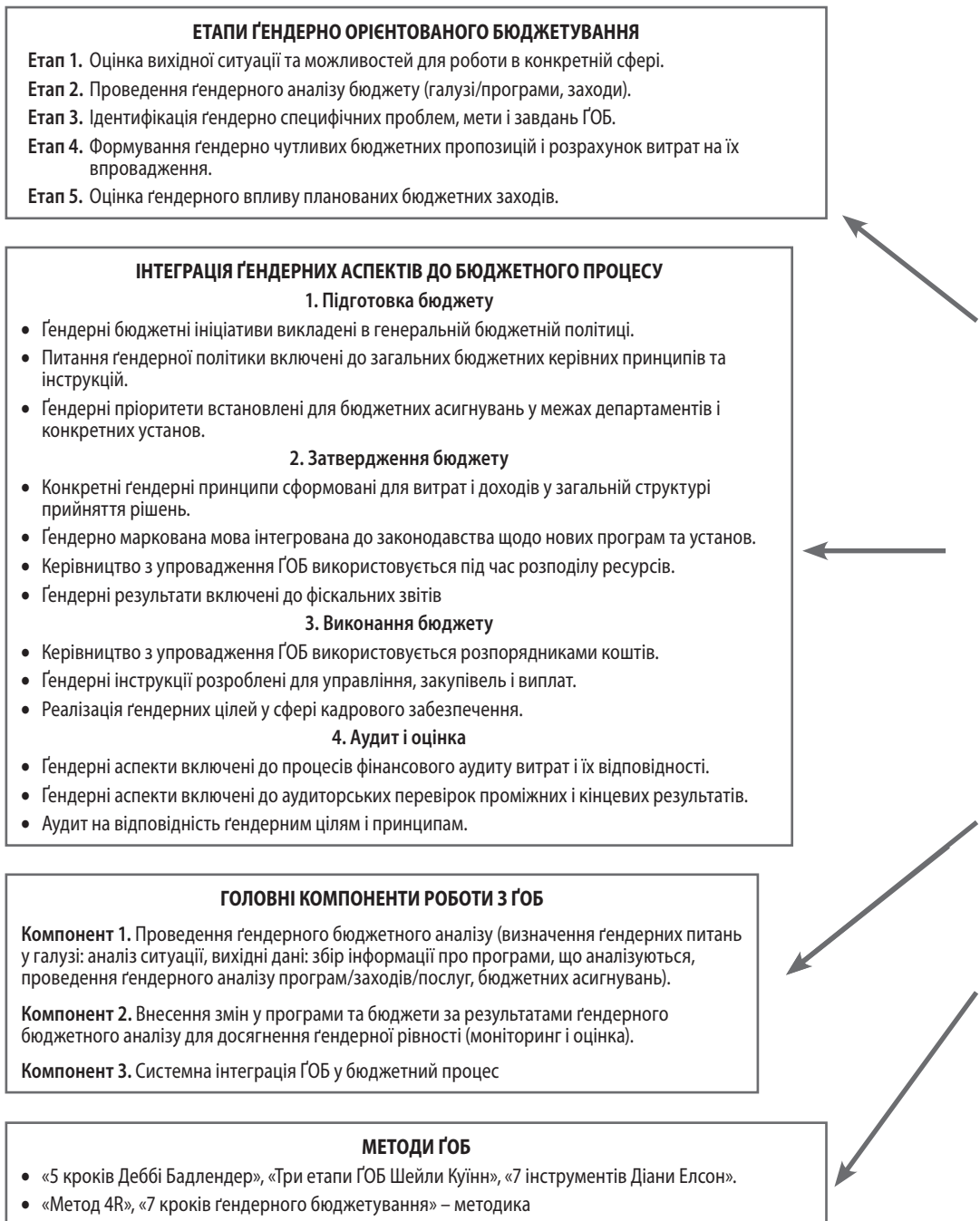
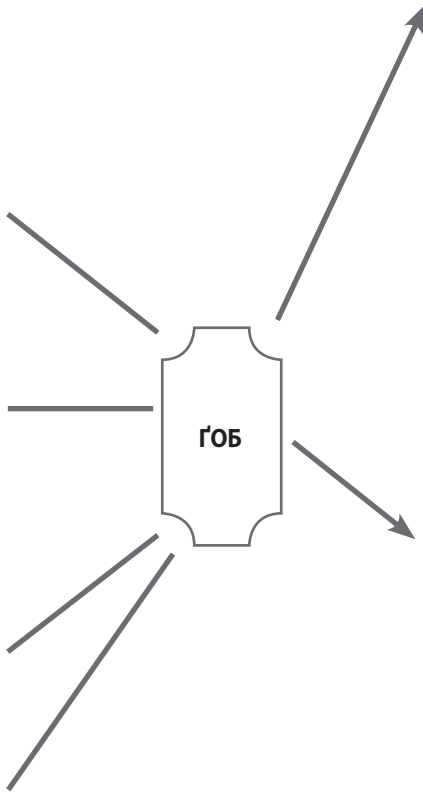

Рис. 1. Упровадження ґендерного підходу в систему управління

Побудовано за: Ґендерно-орієнтоване бюджетування в Україні: теорія і практика : метод. посіб. фінансуються з бюджету, з позиції ґендерної рівності : посіб. для працівників органів виконавчої

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ У РОБОТІ З ГОБ

- Гендерний аналіз.
- Формулювання цілей гендерної рівності.
- Контроль.
- Вдосконалення документів, які є основою для ухвалення рішень

ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ГЕНДЕРНОГО АНАЛІЗУ БЮДЖЕТІВ

- Гендерна оцінка політики – це аналіз бюджетних стратегій і програм, що відповідає на запитання: «Як така політика і пов'язані з нею бюджетні асигнування можуть скоротити або посилити наявну гендерну нерівність?».
- Гендерний аналіз розподілу державних коштів, що оцінює розподіл бюджетних ресурсів між чоловіками і жінками за допомогою вимірювання вартості надання цієї послуги та множення її на обсяг послуг, використаних кожною групою.
- Гендерна оцінка бенефіціарів (кінцевих споживачів) у рамках цього інструменту щодо нинішніх або потенційних бенефіціарів державних послуг зумовлює питання про те, наскільки, на їх погляд, державні витрати задовольняють їхні потреби.
- Гендерний аналіз впливу бюджету на розподіл часу це розрахунок взаємозв'язку між бюджетними асигнуваннями і їхнім впливом на те, як члени домогосподарства використовують свій час.
- Гендерний бюджетний звіт – це урядовий звіт, який розглядає бюджет із використанням деяких із описаних інструментів і підсумовує його вплив на гендерну рівність.
- Проект гендерного бюджету – інструмент, який можна застосовувати як до бюджету в цілому, так і до його окремих розділів. Кошториси витрат і доходів аналізують із точки зору наслідків, які вони матимуть для різних груп жінок та чоловіків.
- Аналіз зацікавлених сторін (стейхолдерів). Під групами зацікавлених сторін у контексті ГОБ розуміють окремих осіб (жінок і чоловіків), групи осіб, установи, організації, стан та інтереси яких (професійні, соціальні, фінансові тощо) можуть змінитися внаслідок втручання, спричиненого ГОБ.
- Калькуляція витрат – це кількісний метод, за допомогою якого можна скласти зразковий кошторис витрат на реалізацію тієї чи іншої політики або програми. Згодом цей кошторис можна буде порівняти з фактичними витратами держави на вирішення відповідної проблеми

державними фінансами

Київ : ФОП Клименко, 2016. 92 с.; Гендерно-орієнтоване бюджетування: аналіз програм, які влади та місцевого самоврядування. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11557.pdf>.

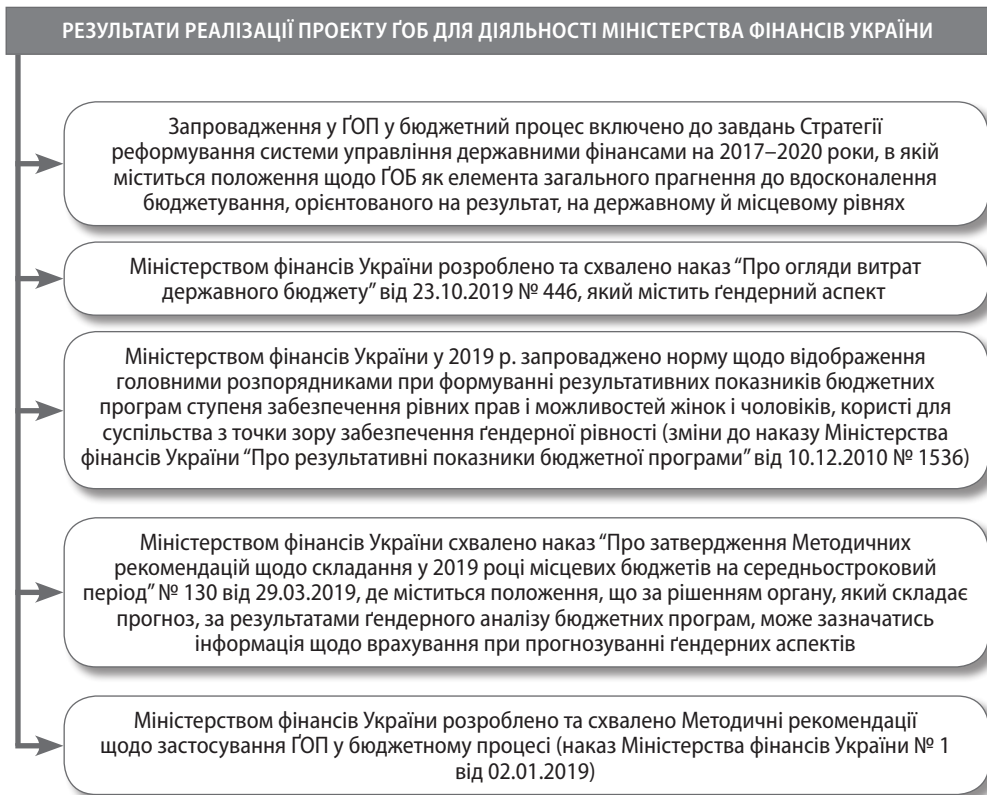

Рис. 2. Результати реалізації Проекту ГОБ для Міністерства фінансів України

Складено за: Гендерно-орієнтоване бюджетування на місцевому рівні / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/283-genderno-orientovane_biudzhetuвання_na_mistsevomu_rivni.

У 2019 р. розпочалася співпраця Проекту з Програмою “U-LEAD з Європою” щодо імплементації навчальної програми для представників ОТГ стосовно ГОБ, його впровадження у бюджетний процес, проведення гендерного аналізу бюджетних програм місцевих бюджетів з використанням Методичних рекомендацій. Загалом у межах співробітництва пройшли навчання 370 осіб (90,8 % жінок та 9,2 % чоловіків) із 309 ОТГ. За 2018–2019 рр. навчанням з ГОБ охоплено 40 % ОТГ (створених станом на 1 січня 2020 р.) [73].

Основні підсумки Проекту в Україні за 2019 р. такі: завдяки проведеним навчальним заходам, нарадам та консультаціям з питань практичного впровадження ГОБ на місцевому рівні у 2019 р. пройшли навчання 568 осіб (93 % жінок та 7 % чоловіків), з них 410 фінансистів, обласного рівня – 113 особи, рівня районів – 31, міст обласного значення – 19, ОТГ – 405 осіб. Станом на кінець 2019 р. курс “Гендерно орієнтоване бюджетування розвитку громад” прослухало 8011 слухачів онлайн-платформи. Для того щоб виміряти результати підтримки в областях та м. Києві й рівень змін у бюджетних доку-

ментах щодо врахування гендерних аспектів, проаналізовано затверджені паспорти бюджетних програм на 2019 р. щодо врахування пропозицій та рекомендацій, підготовлених за результатами гендерного аналізу, проведеного у 2018 р. Виявлено, що у 325 паспортах бюджетних програм, які фінансуються за рахунок місцевих бюджетів, на 2019 р. включено рекомендації Робочих груп щодо врахування гендерних аспектів. З них 230 паспортів на обласному рівні, 41 – на рівні районів, 39 – ОТГ, 8 – міст обласного значення та 7 паспортів сільських рад. Це чітке свідчення змін після проведення гендерного аналізу програм та відповідних тренінгів. Проаналізовано 18 бюджетних програм, фінансованих із місцевих бюджетів, до 25 бюджетних запитів за програмами, які фінансуються з державного бюджету, надано рекомендації щодо включення гендерних аспектів, 15 осіб випущено з четвертої школи тренерів з ГОБ тощо [74].

Крім того, оцінюючи статистичні показники та фінансові досягнення Проекту, зауважимо, що протягом 2015–2019 рр. здійснено аналіз 103 бюджетних програм (2015 – 11 програм, 2016 р. – 23, 2017 р. – 25, 2018 р. – 26, 2019 р. – 18 програм) у галузях освіти і науки, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, культури і мистецтва, молодіжної політики й фізичної культури та спорту [73].

Як бачимо, Проект заклав висхідний тренд щодо проведення навчальних заходів, нарад та консультацій з питань практичного впровадження ГОБ на місцевому рівні, що є вкрай важливим аспектом в умовах децентралізації влади та передачі повноважень та фінансів з центрального рівня як найближче до людей – органам місцевого самоврядування, з урахуванням інтересів жителів ОТГ.

Проте станом на 2019 р. упровадження ГОП у бюджетний процес відбувалося значною мірою фрагментарно, що є вкрай негативним явищем. Так, одним із центральних органів виконавчої влади, що найкраще інтегрує інструмент гендерного бюджетування є Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС). У 2019 р. 12 із 30 бюджетних програм містили гендерний аспект. Водночас вони поки лише переважно розділяли надавачів послуг за статтю, але практично не враховували гендерних показників під час оцінювання, планування ефективності та якості використання коштів. Наприклад, у паспорті бюджетної програми МВС “Забезпечення виконання завдань та функцій у сфері громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб” [75] гендерний аспект передбачено у показнику “витрати”, а саме виокремлено кількість жінок серед державних службовців та працівників, проте не наведено інформації про гендерний розподіл серед керівників органів міграційних служб [76]. Існує ризик розриву між чоловіками та жінками на рівні посад. Паспорт програми повинен містити дані, що дають змогу оцінити, якою мірою жінки обмежені в доступі до прийняття рішень та впливу на політику цього органу. Зазвичай за категоріями жінки і чоловіки отримують однакову ставку посадового окладу державного службовця. Але оскільки чоловіків на керівних посадах більше, а також через інструменти надбавок, премій, компенсацій фор-

мується розрив у оплаті праці. Крім того, у показниках “продукт” не вказано, кому видаються посвідки на тимчасове та постійне проживання, а отже, не можна оцінити, хто отримує послуги та які їхні реальні потреби. У частині “ефективності”, де наведено показники, що фіксують середньодобові витрати на одну особу, немає поділу на різні групи жінок та чоловіків. Показники “якості” майже не висвітлюють ослаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у сфері міграції або користі для суспільства від реалізації цієї бюджетної програми, у т. ч. у розрізі забезпечення гендеру.

Варто також акцентувати увагу на тому, що 14 лютого 2020 р. Проект і МВС підписали меморандум про співпрацю [77]. У її рамках у бюджетах МВС та інших центральних органів виконавчої влади планується усунути дискримінацію, забезпечити потреби й інтереси як жінок, так і чоловіків. Над формуванням бюджетних програм працюватимуть спеціально підготовані експерти та фахівці. Підписання вказаного документа для цього сектору є важливим, оскільки можна стверджувати, що включення гендерної перспективи в бюджетні програми – ще один крок до рівності, який підкреслює однаковий доступ жінок та чоловіків у МВС до користування фінансовими ресурсами.

Виклики, які зберігаються в контексті впровадження ГОП у систему управління державними фінансами, такі: імплементація практики застосування гендерного аналізу під час розроблення та моніторингу державних політик; включення гендерних пріоритетів у секторальні реформи; налагодження ефективного механізму реалізації названих вище нормативних актів на місцях; відпрацювання моніторингу та оцінювання прийнятих документів. Актуальним залишається питання збору та використання дезагрегування даних. Робота в межах ГОБ вимагає широкого спектра напрямів нормотворчої діяльності, основними з яких є: розроблення гендерної статистики, що дає необхідну інформацію для кращого орієнтування в ситуації та виправлення гендерної асиметрії і дисбалансу; проведення інформаційної та консультативної роботи з гендерних питань, котра передбачає роз'яснення національної політики щодо гендерної рівності; створення можливостей для участі чоловіків і жінок у ГОБ.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки.

Міністерство фінансів України доклало великих зусиль до реалізації гендерного підходу в управлінні державними фінансами (закріплено норми про гендерну рівність у чотирьох наказах), але для того, щоб зробити цей підхід обов'язковим для застосування, на нашу думку, слід внести положення щодо нього у Бюджетний кодекс України (далі – БКУ) з певною конкретизацією. Так, оскільки у ст. 7 БКУ [78] передбачено принцип субсидіарності, згідно з яким розподіл видатків між державним та місцевими бюджетами ґрунтується на “необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача”, доцільно внести зміни до цієї статті, закріпивши принцип гендерної рівності. Також потребують удосконалення статистична база й реєстри з розвитком за гендерним

аспектом (насамперед це завдання для Державної служби статистики України та місцевих і обласних рад), якими користуються бюджетні установи при формуванні та реалізації бюджетних програм. Проте в цьому напрямі вже зроблено позитивний крок, зокрема на офіційному сайті євроінтеграційного порталу [79] представлено гендерні профілі областей України та міста Києва в рамках проекту ООН Жінки “Гендерна рівність у центрі реформ, миру та безпеки” за фінансової підтримки уряду Швеції.

Крім того, має бути посилена роль Міністерства фінансів України у процесі інституалізації гендерного підходу до бюджетування. Наприклад, варто покласти обов’язки щодо впровадження ГОБ на одну або кількох осіб (зміна штатного розпису та посадових інструкцій у межах відомств / установ / органів виконавчої влади тощо).

Слід налагодити комунікативні зв’язки між головними розпорядниками коштів під час підготовки запитів і паспортів бюджетних програм, посилити державний фінансовий контроль та аудит із боку новоствореного Офісу фінансового контролю, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України, і Рахункової палати України з метою підвищення результативності, ефективності, прозорості, цільового використання фінансових ресурсів, нівелювання корупційних ризиків у рамках дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Запорукою успіху державних заходів у контексті реформування бюджетної системи з урахуванням ГОБ є забезпечення узгодженості середньострокових стратегічних напрямів з чинною практикою регулювання, тобто органи державної влади повинні, крім іншого, зважати на специфіку вітчизняного бюджетування. Застосування Міністерством фінансів ГОБ у бюджетному процесі на державному та місцевому рівнях має враховувати фактори проведення децентралізації в країні та підготовки такого бюджету в Україні на наступні роки.

Перспективи подальших досліджень окресленої проблематики вбачаються в розробленні доктринальної моделі проекту Стратегії розвитку управління державними фінансами на середньострокову перспективу до 2025 року (далі – Стратегія – 2025), яка має ґрунтуватися на цілісній інтегративній моделі системи принципів правової держави й галузевих правових засадах, одним із компонентів котрої повинен стати вектор розвитку ГОБ із відповідно виокремленими компонентами та затвердженими фінансовими індикаторами. Зокрема, програмний документ повинен передбачати зростання ролі ГОБ у процесах перерозподілу фінансових ресурсів, їх акумулювання для виконання пріоритетних державних завдань, розширення інвестиційних можливостей професійних учасників, задіяних у ГОБ; створення цілісної й ефективної системи ГОБ та фінансових інститутів, громадських об’єднань; містити блоки, що охоплюватимуть принципи, методи, етапи впровадження ГОБ, досягнення паритету жінок і чоловіків у різних сферах – представництва в органах виконавчої влади та участі у прийнятті

державних управлінських рішень, які в багатьох країнах фіксуються за допомогою спеціального моніторингу (інструментами цього моніторингу, аналізу й оцінювання гендерної рівності на національному та світовому рівнях є ряд індикаторів, або так званих гендерних індексів, таких як гендерного розвитку, гендерної нерівності, глобального гендерного розриву), розроблення власних вітчизняних індикаторів оцінювання бюджетних програм у розрізі ГОБ на основі практик та процедур ОЕСР, що, врешті-решт, сприятиме втіленню єдиної державної політики з поліпшення соціально-економічного й інвестиційного клімату держави. За кожним із окреслених напрямів варто визначити стратегічні цілі, на досягнення котрих спрямовуватимуться зусилля головного розпорядника фінансових ресурсів у країні, а також кількісні та якісні індикатори, що свідчитимуть про їх досягнення. Широке залучення до професійної дискусії учасників бюджетування, науковців, експертної аудиторії з питань бюджетування, державних фінансів, експертів з гендерної нерівності сприятиме формуванню Стратегії – 2025, що становитиме підґрунтя для сталого й інклюзивного розвитку ГОБ та національної економіки загалом, покращання добробуту всіх громадян України без диференціального поділу.

Реформування національної системи управління державними фінансами та реалізація стратегічних документів головного відомства на засадах ГОБ дадуть змогу розмежувати напрями використання статей бюджету за гендером – потребами чоловіків та жінок. Крім того, це забезпечить підвищення транспарентності бюджету, раціональне використання обмежених ресурсів, скорочення соціальної нерівності в суспільстві, зниження рівня корупції тощо. Такий комплексний підхід надасть потужний імпульс для досягнення високого рівня розвитку національної економіки в середньостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : закон України від 08.09.2005 № 2866-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
4. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року : постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 № 273 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF>.
5. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#n9>.
6. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 415-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80#n10>.

7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі : наказ Міністерства фінансів України від 02.01.2019 № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19>.
8. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки. Презентація / Міністерство фінансів України. 2017. Лютий. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/1287_1280678263.pdf.
9. Єфименко Т. І. Фіскальний простір антикризового регулювання. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. 332 с.
10. Науково-методичні засади статистичного аналізу стійкості державних фінансів / С. С. Гасанов, М. В. Пугачова, Л. О. Яценко та ін. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. 524 с.
11. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції: у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2014.
12. Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. 446 с.
13. Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2016. 496 с.
14. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС / за ред. А. М. Соколовської ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2017. 448 с.
15. Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2017. 496 с.
16. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. А. Реформування фіскальної системи України у контексті євроінтеграційних процесів. *Фінанси України*. 2015. № 5. С. 16–38. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4205.
17. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. А. Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фіскальній сфері та його використання в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 11. С. 22–42. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4257.
18. Гасанов С. С., Кудряшов В. П. Обмеження дефіциту бюджету в умовах фіскальних ризиків. *Наукові праці НДФІ*. 2015. Вип. 3. С. 5–14. URL: http://npndfi.org.ua/?page_id=723&aid=781.
19. Gasanov S. S. Structural Policy and Public Finance under Institutional Uncertainty. *Finance of Ukraine*. 2017. No. 3. P. 7–18. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2017.03.007>.
20. Гасанов С. С. Фіскальні ризики та фіскальне таргетування в системі управління державними фінансами за умов інституціональної невизначеності. *Наукові праці НДФІ*. 2017. Вип. 2. С. 5–24. URL: <https://doi.org/10.33763/npndfi2017.02.005>.
21. Биховченко В. П. Перспективи гендерно-орієнтованих бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 5. 8 с. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.5.22>.
22. Голинська О. В. Гендерно-орієнтоване бюджетування як критеріальна основа ефективності бюджетних програм. *Інтернаука*. 2018. № 8. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/2018/8/3729>.
23. Горин В. П. Гендерне бюджетування як інструмент інклюзивного розвитку. Четверті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія : зб. на. пр. / за ред. О. П. Кириленко (м. Тернопіль, 27 листопада 2018 р.). Тернопіль : Вектор, 2018. С. 13–18. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/33344/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD.pdf.
24. Городецка Т. Е. Формування бюджетів місцевого самоврядування на основі гендерного підходу. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32. С. 342–347. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/52.pdf.

25. Грицай І. О. Теоретико-правові засади гендерно-орієнтованого бюджетування: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 1. С. 3–8. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_1/3.pdf.
26. Даудова Г. В., Таукешева Т. Д. Трансформація державних фінансів: гендерний бюджет. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1 (53). С. 34–39. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2018-1/doc/2/02.pdf>.
27. Ковальчук А. М. Місцеві бюджети та гендерне бюджетування: теоретичні аспекти. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 2. С. 331–337. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Kovalchuk-A.M..pdf>.
28. Коляда Т. А. Гендерно-орієнтоване бюджетування: сутність та перспективи запровадження в Україні. *Економічний вісник. Сер.: Фінанси, облік, оподаткування*. 2019. Вип. 3. С. 80–88. URL: <https://doi.org/10.33244/2617-5932.3.2019.80-88>.
29. Корнієнко Н., Остріщенко Ю. Гендерна складова бюджетної політики держави. *Вісник КНТЕУ*. 2016. № 1. С. 97–108. URL: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2016/01/8.pdf>.
30. Наливайко А., Фоміна Д. Застосування методики гендерно орієнтованого бюджетування в Україні: проблеми теорії та практики. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/2/part_2/6.pdf.
31. Рошило В. І. Гендерний аспект планування бюджетних програм на місцевому рівні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. Вип. 1 (73). С. 161–174. URL: <https://doi.org/10.34025/2310-8185-2019-1.73.14>.
32. Терещенко Г. М., Чернюк О. С. Розвиток гендерно орієнтованого бюджетування у галузі освіти України. *Наукові праці НДФІ*. 2018. Вип. 1. С. 119–130. URL: <https://doi.org/10.33763/nprndfi2018.01.119>.
33. Фесенко Т. Г., Фесенко Г. Г. Контент-аналіз управління проектами гендерного бюджетування. *Управління розвитком складних систем*. 2017. № 30. С. 84–91.
34. Australian Government Women's Budget Program: An Assessment of the Impact on Women of the 1984–85 Budget. Canberra : AGPS, 1984.
35. Women's Budget Statement 2019–2020. URL: <https://www.communityservices.act.gov.au/women/womens-budget-statement-2019-20>.
36. Sharp R., Broomhill R. Short Changed: Women and Economic Policies. Sydney : Allen and Unwin, 1988. 214 p.
37. Sharp R., Broomhill R. Women and Government Budgets. *Australian Journal of Social Issues*. 1990. Vol. 25, Iss. 1. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1002/j.1839-4655.1990.tb00872.x>.
38. Sharp R., Broomhill R. Budgeting for equality: The Australian experience. *Feminist economics*. 2002. Vol. 8, Iss. 1. P. 25–47. URL: <https://doi.org/10.1080/1354500110110029>.
39. Sharp R., Broomhill R. A Case Study of Gender Responsive Budgeting in Australia. London : The Commonwealth Secretariat, 2013. 26 p. URL: https://consultations.world-bank.org/sites/default/files/consultation-template/update-world-bank-group-gender-strategy-consultations/submissions/grb_papers_australia_updf_final.pdf.
40. Budlender D., Sharp R., Allen K. How to do a gender-sensitive budget analysis: Contemporary research and practice. Canberra ; London: Australian Agency for International Development, The Commonwealth Secretariat, 1998. 81 p. URL: <https://www.wmf.org/eg/wp-content/uploads/2014/12/74.pdf>.
41. Gender Budgets Make Cents: Understanding gender responsive budgets / D. Budlender, D. Elson, G. Hewitt, T. Mukhopadhyay. London: The Commonwealth Secretariat, 2002. 180 p. URL: <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Gender-Budgets-Make-Cents-Understanding-Gender-Responsive-Budgets.pdf>.
42. Budlender D., Hewitt G. Gender Budgets Make Cents: Country Studies and Good Practice. London: The Commonwealth Secretariat, 2002. 194 p. URL: https://www.iknow-politics.org/sites/default/files/budlender_hewitt-gender_budgets_make_more_cents.pdf.
43. Elson D. Gender equality, public finance and globalization. *Paper for Conference on Egalitarian Development in the Era of Globalization in Honor of Professor Keith Griffin*.

April 22–24, 2004. University of Massachusetts. 20 p. URL: https://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/conference_papers/Elson_paper_Griffin_Conference.pdf.

44. *Pearson R., Sweetman C.* Gender and the Economic Crisis. 2011. URL: <https://doi.org/10.3362/97817804440200>.

45. Global Monitoring Report 2007: Confronting the Challenges of Gender Equality and Fragile States / World Bank, International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/External/Pubs/FT/GMR/2007/eng/gmr.pdf>.

46. Women, Work, and the Economy: Macroeconomic Gains from Gender Equity / International Monetary Fund. 2013. September. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2013/sdn1310.pdf>.

47. *Sharp R.* Budgeting for Equity: Gender Budget Initiatives within a Framework of Performance Oriented Budgeting. 2003. 86 p. URL: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2003/1/budgeting-for-equity-gender-budget-initiatives-within-a-framework-of-performance-oriented-budgeting>.

48. *Rensch S.* Ukraine signs gender budgeting into law. 2019. February 1. URL: <https://www.publicfinancefocus.org/news/2019/02/ukraine-signs-gender-budgeting-law>.

49. *Огородова Т.* Гендерно орієнтоване бюджетування сприяє підвищенню ефективності державних видатків і державної політики. 2019. 16 квіт. URL: <http://pledgdg.org.ua/ua/2019/genderno-orientovane-byudzhetuvannya-s/>.

50. Цілі сталого розвитку в Україні / Організація Об'єднаних Націй. URL: <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments>.

51. EU Gender Action Plan 2016–2020. URL: <https://europa.eu/capacity4dev/public-gender/wiki/eu-gender-action-plan-2016-2020>.

52. Саміт Східного партнерства 2017: Сильніші разом. 2017. 24 листоп. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/36221/%D1%81%D0%B0%D0%BC%D1%96%D1%82-%D1%81%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-2017-%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%88%D1%96-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BC_uk.

53. Україна в координатах східного партнерства 2017–2020 / Українська національна платформа форуму громадянського суспільства Східного партнерства. URL: http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Report_Ukrainian.pdf.

54. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

55. *Bamberger M., Bischoff J.* The World Bank External Gender Consultative Group A report on the Second Annual Meeting. 1996. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/688621468325436522/The-World-Bank-external-gender-consultative-group>.

56. Integrating Gender into the World Bank's Work: A Strategy for Action / World Bank. URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/strategypaper.pdf>.

57. World Bank Group Gender Action Plan: Implementation Status Update / World Bank. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/336003-1259290070319/IDA15MTR_GenderActionPlan.pdf.

58. World Development Report 2012: Gender Equality and Development / World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4391>.

59. Gender Equality, Poverty Reduction, and Inclusive Growth / World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/820851467992505410/pdf/102114-REVISED-PUBLIC-WBG-Gender-Strategy.pdf>.

60. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України / кер. проекту О. Пищуліна. Київ : Заповіт, 2016. 244 с.

61. The EBRD's Strategy for the Promotion of Gender Equality 2016–2020 / European Bank for Reconstruction and Development. URL: <https://www.ebrd.com/gender-strategy.html>.

62. Коваль А. Гендерно-чувствительное бюджетирование: сложно о простом или просто о сложном? 2016. URL: <https://oecd-russia.org/analytics/genderno-chuvstvitelnoe-byudzhetirovanie-slozhno-o-prostom-ili-prosto-o-slozhnom.html>.

63. Гендерно-орієнтоване бюджетування: аналіз програм, які фінансуються з бюджету, з позиції гендерної рівності : посіб. для працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування / Проект "Гендерне бюджетування в Україні". URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11557.pdf>.

64. Gender budgeting / OECD. URL: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/gender-budgeting.htm>.

65. Про затвердження Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09.2018 № 634-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2018-%D1%80>.

66. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 113-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/248861725>.

67. Черемошенцева Н. На равных? Как Украина решает вопросы гендерного равенства. *EaPThink Bridge*. 2018. № 7. С. 19–22. URL: http://prismua.org/wp-content/uploads/2019/01/ETB_7_2018_ru.pdf.

68. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 779-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/250383204>.

69. Progress on gender equality is too slow, says OECD on International Women's Day / OECD. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/international-women-s-day-progress-on-gender-equality-is-too-slow-says-oecd.htm>.

70. Downes R., Von Trapp L., Nicol S. Gender budgeting in OECD countries. 2017. URL: <https://doi.org/10.1787/budget-16-5jq80dq1zbn>.

71. Що таке ГОБ? / Міністерство фінансів України. URL: <http://grbproject.org/%d1%89%d0%be-%d1%82%d0%b0%d0%ba%d0%b5-%d0%b3%d0%be%d0%b1/>.

72. Інформація щодо реалізації Проекту "Гендерне бюджетування в Україні" на рівні місцевих бюджетів (станом на 1 червня 2019 року) / Міністерство фінансів України. 2019. 3 черв. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/news/informatsiia-shchodo-realizatsii---proektu-genderno-biudzhetuvannia-v-ukraini--na-rivni-mistsevykh-biudzhetiv-standom-na--lypnia--roku>.

73. Гендерно-орієнтоване бюджетування на місцевому рівні / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/283-genderno-orientovane_biudzhetuvannia_na_mistsevomu_rivn.

74. Підсумки Проекту Гендерне бюджетування в Україні 2019. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%20%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%20%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%202019%20%D1%80.pdf>.

75. Паспорт бюджетної програми на 2019 рік : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 14.02.2019 № 106. URL: [https://mvs.gov.ua/upload/file/1004020_\(11\).pdf](https://mvs.gov.ua/upload/file/1004020_(11).pdf).

76. Ієрусалимов В. Гендерна рівність та ефективне розподілення державних коштів. 2020. 7 лют. URL: <https://voxukraine.org/uk/genderna-rivnist-ta-efektivne-rozpodilennya-derzhavnih-koshtiv/>.

77. Проект ГОБ та Міністерство внутрішніх справ підписали меморандум про співробітництво / Проект “Гендерне бюджетування в Україні”. 2020. 14 лют. URL: <http://grbproject.org/%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%94%d0%ba%d1%82-%d2%91%d0%be%d0%b1-%d1%82%d0%b0-%d0%bc%d1%96%d0%bd%d1%96%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be-%d0%b2%d0%bd%d1%83%d1%82%d1%80%d1%96%d1%88%d0%bd%d1%96/>.

78. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

79. Реалізація державної політики гендерної рівності: Transition Book. URL: <https://eu-ua.org/genderni-profil-25-oblastey-ukrayiny>.

References

1. United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights* (Resolution 217 A (III), December 10). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Constitution of Ukraine* (Law No. 254k/96-BP, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2005). *On ensuring equal rights and opportunities for women and men* (Law No. 2866-IV, August 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> [in Ukrainian].

4. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). *On approval of the State Social Program for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men for the Period up to 2021* (Decree No. 273, April 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF> [in Ukrainian].

5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017). *On the approval of the Strategy for reforming the public financial management system for 2017-2020* (Decree No. 142-r, February 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#n9> [in Ukrainian].

6. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017). *On Approval of the Action Plan for Implementation of the Strategy for Reforming the Public Financial Management System for 2017-2020* (Decree No. 415-r, May 24). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80#n10> [in Ukrainian].

7. Ministry of Finance of Ukraine. (2019). *Approving Methodological Recommendations for Implementing and Applying a Gender Oriented Approach to the Budget Process* (Order No. 1, January 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19> [in Ukrainian].

8. Ministry of Finance of Ukraine. (2017, February). *Strategy for reforming the public finance management system for 2017-2020* (Presentation). Retrieved from https://www.mof.gov.ua/storage/files/1287_1280678263.pdf [in Ukrainian].

9. Iefymenko, T. I. (2012). *Fiscal space for crisis management*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].

10. Gasanov, S. S., Pugachova, M. V., Yaschenko, L. O. et al. (2013). *Scientific and methodological principles of statistical analysis of the sustainability of public finances*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].

11. Shlapak, O. V., & Iefymenko, T. I. (Eds.). (2014). *Modernization of Ukraine's financial system in the process of European integration* (in 2 Vols.). Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].

12. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2015). *Improving public finance management and reforming Ukraine's tax system*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].

13. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2016). *Actual problems of the development of the public finance management system: European integration context*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].

14. Sokolovska, A. M. (2017). *Tax harmonization in Ukraine in the conditions of implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU*. Kyiv: SESE "The Academy of Financial Management" [in Ukrainian].
15. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2017). *Public finances of Ukraine: development and change management (economic security issues)*. Kyiv: SESE "The Academy of Financial Management" [in Ukrainian].
16. Gasanov, S. S., Kudriashov, V. P., & Balakin, R. L. (2015). Reforming the Ukrainian fiscal system in the context of European integration processes. *Finance of Ukraine*, 5, 16–38. Retrieved from http://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4205 [in Ukrainian].
17. Gasanov, S. S., Kudriashov, V. P., & Balakin, R. L. (2015). Foreign experience of insuring the transparency of operations in fiscal area and its application in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 11, 22–42. Retrieved from http://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4257 [in Ukrainian].
18. Gasanov, S. S., & Kudriashov, V. P. (2015). The budget deficit restrictions in conditions of fiscal risks. *RFI Scientific Papers*, 3, 5–14. Retrieved from http://npndfi.org.ua/?page_id=723&aid=781 [in Ukrainian].
19. Gasanov, S. S. (2017). Structural Policy and Public Finance under Institutional Uncertainty. *Finance of Ukraine*, 3, 7–18. DOI: 10.33763/finukr2017.03.007 [in Ukrainian].
20. Gasanov, S. S. (2017). Multidirectional impacts of public corporations on the state of public finances in Ukraine. *RFI Scientific Papers*, 2, 5–24. Retrieved from <https://doi.org/10.33763/npndfi2017.02.005> [in Ukrainian].
21. Bykhovchenko, V. P. (2019). Perspectives of gender-oriented budgets of territorial community associations. *Public Administration: Improvement and Development*, 5. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.5.22 [in Ukrainian].
22. Holynska, O. V. (2018). Gender-based budgeting as the basis for the effectiveness of budget programs. *Internauka*, 8. Retrieved from <https://www.inter-nauka.com/issues/2018/8/3729> [in Ukrainian].
23. Horyn, V. P. (2018, November 27). Gender budgeting as a tool for inclusive development. *Fourth All-Ukrainian Scientific Readings in Memory of S. I. Yurii*, 13–18. Ternopil: Vector. Retrieved from http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/33344/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD.pdf [in Ukrainian].
24. Horodetska, T. Ie. (2019). Formation of local self government budgets on the basis of the gender approach. *Market Infrastructure*, 32, 342–347. Retrieved from http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/52.pdf [in Ukrainian].
25. Hrytsai, I. O. (2017). Theoretical and legal foundations of gender-oriented budgeting: foreign experience and domestic practice. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 6 (1), 3–8. Retrieved from http://www.nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_1/3.pdf [in Ukrainian].
26. Daudova, H. V., & Taukesheva, T. D. (2018). Transformation of public finances: gender budget. *Actual problems of public administration*, 1 (53), 34–39. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2018-1/doc/2/02.pdf> [in Ukrainian].
27. Kovalchuk, A. M. (2019). Local budgets and gender budgeting: theoretical aspects. *Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 2, 331–337. Retrieved from <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Kovalchuk-A.M..pdf> [in Ukrainian].
28. Koliada, T. A. (2019). Gender-oriented budgeting: essence and perspectives of implementation in Ukraine. *Economic Herald. Series: Finance, Accounting, Taxation*, 3, 80–88. DOI: 10.33244/2617-5932.3.2019.80-88 [in Ukrainian].
29. Korniyenko, N., & Ostrishchenko, J. (2016). Gender component of budget policy of state. *Visnyk KNEU*, 1, 97–108. Retrieved from <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2016/01/8.pdf> [in Ukrainian].
30. Nalyvaiko, L., & Fomina, D. (2019). Application of gender-based budgeting in Ukraine: problems of theory and practice. *National Law Journal: Theory and Practice*, 25–28. Retrieved from http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/2/part_2/6.pdf [in Ukrainian].

31. Roshylo, V. I. (2019). Gender aspect of budgetary programs planning at the local level. *Money, Finance and Credit*, 1 (73), 161–174. Retrieved from <http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2019/v1/17.pdf> [in Ukrainian].
32. Tereshchenko, H. M., & Chernyuk, O. S. (2018). Development of gender-oriented budgeting in the field of Ukraine's education. *RFI Scientific Papers*, 1, 119–130. DOI: 10.33763/npndfi2018.01.119 [in Ukrainian].
33. Fesenko, T. H., & Fesenko, H. H. (2017). Content analysis of gender budgeting project management. *Management of complex systems development*, 30, 84–91 [in Ukrainian].
34. *Australian Government Women's Budget Program: An Assessment of the Impact on Women of the 1984–85 Budget* (1984). Canberra: AGPS.
35. *Women's Budget Statement 2019–2020* (n. d.). Retrieved from <https://www.communityservices.act.gov.au/women/womens-budget-statement-2019-20>.
36. Sharp, R., & Broomhill, R. (1988). *Short Changed: Women and Economic Policies*. Sydney: Allen and Unwin.
37. Sharp, R., & Broomhill, R. (1990). Women and Government Budgets. *Australian Journal of Social Issues*, 25 (1), 1–14. DOI: 10.1002/j.1839-4655.1990.tb00872.x.
38. Sharp, R., & Broomhill, R. (2002). Budgeting for equality: The Australian experience. *Feminist economics*, 8 (1), 25–47. DOI: 10.1080/1354500110110029.
39. Sharp, R., & Broomhill, R. (2013). *A Case Study of Gender Responsive Budgeting in Australia*. London: The Commonwealth Secretariat. Retrieved from https://consultations.worldbank.org/sites/default/files/consultation-template/update-world-bank-group-gender-strategy-consultations/submissions/grb_papers_australia_updf_final.pdf.
40. Budlender, D., Sharp, R., & Allen K. (1998). *How to do a gender-sensitive budget analysis: Contemporary research and practice*. Canberra: London: Australian Agency for International Development, The Commonwealth Secretariat. 1998. 81 p. Retrieved from <https://www.wmf.org/eg/wp-content/uploads/2014/12/74.pdf>.
41. Budlender D., Elson D., Hewitt G., & Mukhopadhyay T. (2002). *Gender Budgets Make Cents: Understanding gender responsive budgets*. London: The Commonwealth Secretariat. Retrieved from <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Gender-Budgets-Make-Cents-Understanding-Gender-Responsive-Budgets.pdf>.
42. Budlender, D., & Hewitt, G. (2002). *Gender Budgets Make Cents: Country Studies and Good Practice*. London: The Commonwealth Secretariat. Retrieved from https://www.iknowpolitics.org/sites/default/files/budlender_hewitt-gender_budgets_make_more_cents.pdf.
43. Elson, D. (2004, April 22–24). *Gender equality, public finance and globalization*. Retrieved from https://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/conference_papers/Elson_paper_Griffin_Conference.pdf.
44. Pearson, R., & Sweetman, C. (2011). *Gender and the Economic Crisis*. DOI: 10.3362/9781780440200.
45. World Bank, International Monetary Fund. (2007). *Global Monitoring Report 2007: Confronting the Challenges of Gender Equality and Fragile States*. Retrieved from <https://www.imf.org/External/Pubs/FT/GMR/2007/eng/gmr.pdf>.
46. International Monetary Fund. (2013, September). *Women, Work, and the Economy: Macroeconomic Gains from Gender Equity*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2013/sdn1310.pdf>.
47. Sharp, R. (2003). Budgeting for Equity: *Gender Budget Initiatives within a Framework of Performance Oriented Budgeting*. Retrieved from <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2003/1/budgeting-for-equity-gender-budget-initiatives-within-a-framework-of-performance-oriented-budgeting>.
48. Rensch, S. (2019, February 1). *Ukraine signs gender budgeting into law*. Retrieved from <https://www.publicfinancefocus.org/news/2019/02/ukraine-signs-gender-budgeting-law>.

49. Ohorodova, T. (2019, April 16). *Gender-oriented budgeting contributes to improving the efficiency of public spending and public policy*. Retrieved from <http://pleddg.org.ua/ua/2019/genderno-orientovane-byudzhetuvannya-s/> [in Ukrainian].
50. United Nations. (2015). *Sustainable Development Goals in Ukraine*. Retrieved from <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments> [in Ukrainian].
51. *EU Gender Action Plan 2016–2020*. (n. d.). URL: <https://europa.eu/capacity4dev/public-gender/wiki/eu-gender-action-plan-2016-2020>.
52. *Eastern Partnership Summit 2017: Stronger Together*. (2017, November 24). Retrieved from https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/36221/%D1%81%D0%B0%D0%BC%D1%96%D1%82-%D1%81%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-2017-%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%88%D1%96-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BC_uk [in Ukrainian].
53. Ukrainian National Platform for the Eastern Partnership Civil Society Forum. (n. d.). *Ukraine in the Eastern Partnership coordinates 2017–2020*. Retrieved from http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Report_Ukrainian.pdf [in Ukrainian].
54. Ukraine, EU. (2014). *Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part, of 21 March, 27 June 2014*. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344 [in Ukrainian].
55. Bamberger, M., & Bischoff, J. (1996). *The World Bank External Gender Consultative Group A report on the Second Annual Meeting*. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/688621468325436522/The-World-Bank-external-gender-consultative-group>.
56. World Bank. (n. d.). *Integrating Gender into the World Bank's Work: A Strategy for Action*. Retrieved from <http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/strategypaper.pdf>.
57. World Bank. (n. d.). *World Bank Group Gender Action Plan: Implementation Status Update*. Retrieved from http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/336003-1259290070319/IDA15MTR_GenderActionPlan.pdf.
58. World Bank. (2012). *World Development Report 2012: Gender Equality and Development*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4391>.
59. World Bank Group. (n. d.). *Gender Equality, Poverty Reduction, and Inclusive Growth*. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/820851467992505410/pdf/102114-REVISED-PUBLIC-WBG-Gender-Strategy.pdf>.
60. Pyschulina, O. (Ed.). (2016). *Gender equality and development: a perspective in the context of Ukraine's European strategy*. Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].
61. European Bank for Reconstruction and Development. (n. d.). *The EBRD's Strategy for the Promotion of Gender Equality 2016–2020*. Retrieved from <https://www.ebrd.com/gender-strategy.html>.
62. Koval, A. (2016). *Gender-sensitive budgeting: is it difficult about simple or just complicated?* Retrieved from <https://oecd-russia.org/analytics/genderno-chuvstvitelnoe-byudzhetirovanie-slozhno-o-prostom-ili-prosto-o-slozhnom.html> [in Russian].
63. Gender budgeting project in Ukraine. (n. d.). *Gender-oriented budgeting: An analysis of budget-funded programs from a gender perspective* (Toolkit for employees of executive power and local self-government). Retrieved from <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11557.pdf> [in Ukrainian].
64. OECD. (n. d.). *Gender budgeting*. Retrieved from <https://www.oecd.org/gov/budgeting/gender-budgeting.htm>.
65. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). *On the approval of the National Action Plan on the implementation of the recommendations set out in the concluding observations of the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women to the Eighth Periodic Report of Ukraine on the Implementation of the Convention on the Elimination of All Forms*

of Discrimination against Women by 2021 (Decree No. 634-r, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2018-%D1%80> [in Ukrainian].

66. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016). *Adoption of the National Plan of Action for the Implementation of UN Security Council Resolution 1325 "Women, Peace, Security" for the Period up to 2020* (Decree No. 113-r, February 24). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/248861725> [in Ukrainian].

67. Cheremoshentseva, N. (2018). Equally? How Ukraine addresses gender equality issues. *EaPThink Bridge*, 7, 19–22. Retrieved from http://prismua.org/wp-content/uploads/2019/01/ETB_7_2018_ru.pdf [in Russian].

68. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017). *About the praise of the Strategic Communication in the field of European Integration for 2018–2021* (Decree No. 779-r, October 25). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/250383204>.

69. OECD. (n. d.). *Progress on gender equality is too slow, says OECD on International Women's Day*. Retrieved from <https://www.oecd.org/newsroom/international-women-s-day-progress-on-gender-equality-is-too-slow-says-oecd.htm>.

70. Downes, R., Von Trapp, L., & Nicol, S. (2017). *Gender budgeting in OECD countries*. DOI: 10.1787/budget-16-5jfq80dqlzbn.

71. Ministry of Finance of Ukraine. (n. d.). *What is gender-related budgeting?* Retrieved from <http://grbproject.org/%d1%89%d0%be-%d1%82%d0%b0%d0%ba%d0%b5-%d0%b3%d0%be%d0%b1/> [in Ukrainian].

72. Ministry of Finance of Ukraine. (2019, June 3). *Information on the implementation of the Gender Budgeting Project in Ukraine at the level of local budgets (as of June 1, 2019)*. Retrieved from <https://www.mof.gov.ua/uk/news/informatsiia-shchodo-realizatsii---proektu-genderne-biudzhetuвання-v-ukraini--na-rivni-mistsevykh-biudzhativ-stanom-na--lyp-nia--roku> [in Ukrainian].

73. Ministry of Finance of Ukraine. (n. d.). *Gender-based budgeting at the local level*. Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/283-genderno-orientovane_biudzhetuвання_na_mistsevomu_rivn [in Ukrainian].

74. Ministry of Finance of Ukraine. (n. d.). *Outcome of the Gender Budgeting Project in Ukraine 2019*. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%20%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%20%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%202019%20%D1%80_.pdf [in Ukrainian].

75. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2019). *Passport of the budget program for 2019* (Order No. 106, February 14). Retrieved from [https://mvs.gov.ua/upload/file/1004020_\(11\).pdf](https://mvs.gov.ua/upload/file/1004020_(11).pdf) [in Ukrainian].

76. Ierusalymov, V. (2020, February 7). *Gender equality and effective allocation of public funds*. Retrieved from <https://voxukraine.org/uk/genderna-rivnist-ta-efektivne-rozpodilennya-derzhavnih-koshtiv/> [in Ukrainian].

77. Gender Budgeting in Ukraine project. (2020, February 14). *The GOB Project and the Ministry of Internal Affairs signed a memorandum of cooperation*. Retrieved from <http://grbproject.org/%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%94%d0%ba%d1%82-%d2%91%d0%be%d0%b1-%d1%82%d0%b0-%d0%bc%d1%96%d0%bd%d1%96%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be-%d0%b2%d0%bd%d1%83%d1%82%d1%80%d1%96%d1%88%d0%bd%d1%96/> [in Ukrainian].

78. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Budget Code of Ukraine* (Law No. 2456-VI, July 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].

79. Implementation of the state policy of gender equality (Transition Book). (n. d.). Retrieved from <https://eu-ua.org/genderni-profil-25-oblastey-ukrayiny> [in Ukrainian].